

GURU JAMBHESHWAR UNIVERSITY OF SCIENCE & TECHNOLOGY, HISAR
(Established by State Legislature Act 17 of 1995)
'A+' Grade, NAAC Accredited State Govt. University

Acad./AC-III/BOS&R-36/2025/ 4499
Dated: 01/8/25

To

The Controller of Examinations
GJUS&T, Hisar.

Sub: Approval of scheme of examinations and syllabi of M.A. Sanskrit programme (1st and 2nd semester) w.e.f. academic session 2025-26 as per NEP-2020 being run in University Teaching Department and affiliated degree Colleges.

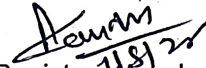
Sir,

I am directed to inform you that the Vice-Chancellor, on the recommendations of Dean, Faculty of Religious Studies on dated 28.07.2025, is pleased to approve the scheme of examinations and syllabi of M.A. Sanskrit programme (1st and 2nd semester) w.e.f. academic session 2025-26 as per NEP-2020 being run in University Teaching Department and affiliated degree Colleges, under Section 11(5) of the University Act, 1995 in anticipation of approval of the Academic Council.

A copy of the scheme of examinations and syllabi of above said programme is enclosed herewith. You, are therefore, requested to take further necessary action, accordingly.

Yours faithfully

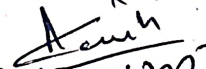
DA: As above

Assistant Registrar (Academic)
for Registrar

Endst. No. Acad./AC-III/BOS&R-36/2025/ 4500-4505 Dated: 01/8/25

A copy of above is forwarded to the following for information and necessary action:-

1. Dean, Faculty of Religious Studies, GJUST, Hisar.
2. Chairperson, Guru Jambheshwar Ji Maharaj Institute of Religious Studies, GJUST, Hisar. He is requested to arrange to upload the scheme of examinations and syllabi of M.A. Sanskrit programme (1st and 2nd semester) w.e.f. academic session 2025-26 as per NEP-2020 being run in University Teaching Department and affiliated degree Colleges on the website of the University.
3. Principals, Concerned affiliated degree Colleges, GJUST, Hisar alongwith scheme of examinations and syllabi of M.A. Sanskrit programme (1st and 2nd semester) w.e.f. academic session 2025-26 as per NEP-2020 being run by affiliated degree Colleges.
4. OSD to Vice-Chancellor (for kind information of the Vice-Chancellor), GJUST, Hisar.
5. P.A. to office of Registrar (for kind information of the Registrar), GJUST, Hisar.

Assistant Registrar (Academic)

2/8/25

**DEPARTMENT OF
GURU JAMBHESHWAR JI MAHARAJ INSTITUTE OF RELIGIOUS STUDIES**

**Scheme of Examination and Syllabus of M.A. Sanskrit for
PG Programme for UTD and Affiliated colleges**

**Under learning Outcome Based Curriculum Framework-
Choice Based Credit System (LOCF- CBCS)
As Per NEP-2020 w.e.f. session 2025-26**

Subject: M.A. SANSKRIT (I & II Semester)

**GURU JAMBHESHWAR UNIVERSITY OF SCIENCE & TECHNOLOGY,
HISAR-125001, Haryana
("A+ Grade NAAC Accredited State Govt. University**

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

GURU JAMBHESHWAR UNIVERSITY OF SCIENCE & TECHNOLOGY,
HISAR-125001, Haryana
("A" Grade NAAC Accredited State Govt. University)

Scheme of Examination and Syllabus of M.A. Sanskrit for
UTD and Affiliated colleges
Duration of the Programme : Two Years

CURRICULUM AND CREDIT FRAMEWORK FOR PG PROGRAMME
Based on National Education Policy
w.e.f. 2025-26 (Batch 2025 onwards)

M.A. SANSKRIT SEMESTER-I								
Type of Courses	Course Code	Nomenclature of Paper/Course	Credits	Contact Hrs.	Internal Marks	External Marks	Total Marks	Duration of Exam (Hrs.)
Discipline Specific Courses	U25SKT101T	संहिता उपनिषद् च	4	4	30	70	100	3
	U25SKT102T	व्याकरण भाषा विज्ञान च	4	4	30	70	100	3
	U25SKT103T	भारतीय दर्शनम् (I)	4	4	30	70	100	3
	U25SKT104T	काव्य नाटक च	4	4	30	70	100	3
	U25SKT105T	धर्मशास्त्रम्	4	4	30	70	100	3
Discipline Elective Courses	U25SKT111T	वैदिक संस्कृत साहित्यस्य इतिहासः	2	2	15	35	50	2
	OR U25SKT112T	अथवा लौकिक संस्कृत साहित्येतिहासः						
Value Added Courses		To be opted from the Pool of VAC	2	2	15	35	50	2
			24	24	180	400	600	

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

M.A. SANSKRIT, SEMESTER-II

Type of Courses	Course Code	Nomenclature of Paper/Course	Credits	Contact Hrs.	Internal Marks	External Marks	Total Marks	Duration of Exam (Hrs.)
Discipline Specific Courses	U25SKT201T	ब्राह्मण वेदाङ्गानि च	4	4	30	70	100	3
	U25SKT202T	व्याकरण भाषा विज्ञानं च	4	4	30	70	100	3
	U25SKT203T	भारतीय दर्शनम् (II)	4	4	30	70	100	3
	U25SKT204T	काव्यं काव्यशास्त्रं च	4	4	30	70	100	3
	U25SKT205T	शोधप्रविधि:	4	4	30	70	100	3
Discipline Elective Courses	U25SKT211T	पाण्डुलिपी: अगिलेखाश्च	2	2	15	35	50	2
	OR	अथवा अनुवाद निबन्धश्च						
	U25SKT212T							
Seminar	U25SKT201S	सेमीनार	2	2	-	-	50	-
Internship*	U25SKT201I	इन्टर्नशिप	4*	120	-	-	100*	
			24+4*	24	165	385	600+100*	

For Other Department

Type of Courses	Course Code	Nomenclature of Paper/Course	Credits	Contact Hrs.	Internal Marks	External Marks	Total Marks	Duration of Exam (Hrs.)
Value Added Courses	U25VAC131T	गुरु जम्भेश्वर की शिक्षाएं	2	2	15	35	50	2

*The students will be awarded a Post- Graduation Diploma in Sanskrit if opting for exit after completing internship of 4 weeks' duration during summer vacation after second semester.

Internship will be done by each student either for enhancing the employability or for developing the research aptitude and its marks will be credited in second semester If exists option is not utilized.

 Chairperson,
 GJMI Religious Studies,
 Guru Jambheshwar University of
 Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit
Nomenclature of Paper
Course Code : U25SKT101T
Credit : 4
60 Hrs. (4 Hrs./Week)
Exam Time: 3 Hrs.

Samster- I
संहिता उपनिषद् च
External Marks : 70
Internal Marks : 30
Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- वेदेषु वर्णितविषयाणाम्
- आधुनिकतायाः परिप्रेक्ष्ये अवगमनम् ।
- भारतीयज्ञानविज्ञानाध्ययनेन एतस्य वैज्ञानिकतायाः ज्ञानम् ।
- सर्वाङ्गीणविकासार्थम् उपनिषदाम् आवश्यकतायाः ज्ञानम् ।
- विश्वबन्धुत्वभावनायाः विकासः अपि भविता ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	ऋग्वेद:- अग्निः (1.1), सवितृ (1.25), विष्णुः (1.54) इन्द्रः (2.12), उषा (3.61)	15
II	ऋग्वेदः - पुरुषः (10.90), नासदीयम् (10.129), वाक् (10.125), हिरण्यगर्भः (10.121), ज्ञानसूक्तम् (10.70)	15
III	यजुर्वेदः - शिवसंकल्पसूक्तम् (34.1-6), प्रजापतिः (23/1-5) ईशावास्योपनिषद् (दयानन्दभाष्यं शांकरभाष्यं सहितं च (संस्कृतमाध्यमेन) मन्त्र व्याख्या	15
IV	अथर्ववेदः - भूमिसूक्तम् (12.1) मन्त्र व्याख्या	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

अनुशंसितग्रन्थाः- Recommended Books

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह, डॉ. वेदप्रकाश उपाध्याय, अनुराग प्रकाशन, इलाहाबाद ।
2. ऋक् सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
3. यजुर्वेद, स्वामी दयानन्द सरस्वती-भाष्यसहित, परोपकारिणी सभा, अजमेर ।
4. अथर्ववेद, विश्वनाथविद्यालंकार-भाष्यसहित, वैदिक पुस्तकालय, केसरगंज अजमेर ।
5. ऋग्वेद, सायणभाष्यसहित, वैदिक संशोधन मण्डल, पूना ।
6. Chaubey, Braj Bihari & TEI and, The New Vedic Selection, Part I & II (Revised and Enlarged Edition)
Bhartiya Vidya Prakashan, Delhi
7. ईशादि नौ उपनिषद्, ईशावास्योपनिषद्, शांकरभाष्यार्थ-सहित, गीताप्रेस, गोरखपुर, सं० 2071
8. उपनिषत्संग्रहः पण्डित जगदीश शास्त्री, मोतीलाल बनारसी दास, प्र० सं० दिल्ली 1970
9. ईशावास्योपनिषद्, सं० हनुमान प्रसाद पोद्दार, गीताप्रेस, गोरखपुर ।
10. ईशावास्योपनिषद्, व्या० शिवनारायण शास्त्री, परिमल पब्लिकेशन्स, दिल्ली, 1996
11. अथर्ववेद संहिता, सायणभाष्यसहित, सं० विश्वबन्धु, खण्डद्वय, विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध संस्थान, होशियारपुर, 1962

फलावाप्ति: (Course outcome)

- CO : 101.1 अस्मिन् घटके छात्राः अग्निविष्णु सवितृप्रभृतीनां स्वरूपं ज्ञास्यन्ति । तेन सहैव वैदिकसमाजसंस्कृतेः बोधो जायते ।
- CO : 101.2 घटकेऽस्मिन् वर्णितसूक्तानां माध्यमेन सृष्टिप्रक्रियायाः ज्ञानं भविष्यति । छात्राः अनेन घटकेन सृष्टेः दार्शनिकतत्त्वानां ज्ञानं रुचिकरपद्धत्या करिष्यन्ति ।
- CO : 101.3 यजुर्वेदीयप्रजापतिसूक्तेन परमात्मनः स्वरूपावबोधः । शिवसंकल्पसूक्त माध्यमेन लोककल्याणभावाभिनिवेशः । ईशावास्योपनिषदा लोकव्यवहारज्ञानं परमात्मनः स्वरूपज्ञानं च भविष्यति ।
- CO : 101.4 भूमिसूक्तेन छात्राः स्वमातृभूमिं प्रति स्वकर्तव्यं ज्ञास्यन्ति । तेन सहैव पर्यावरणसंरक्षणं प्रति जागरुकाः भविष्यन्ति ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Courses M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT102T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Samster- I

व्याकरण भाषाविज्ञान च

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

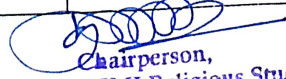
The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- पाणिनीयव्याकरणस्य परिचयसम्पादनम् ।
- संस्कृत व्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य परिज्ञानम् ।
- संस्कृतभाषायाः भाषावैज्ञानिकं विश्लेषणम्

Unit	Topics	Contact Hours
I	लघुसिद्धान्तकौमुदी संज्ञा प्रकरणं सन्धिप्रकरणञ्च (संस्कृतमाध्यमेन) 1. रूपसिद्धिः द्वयः 2. सूत्र द्वयः व्याख्याः	15
II	लघुसिद्धान्तकौमुदी : सुबन्तप्रकरणम् (क) अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्-राम, सर्व, हरि, सखि । (ख) अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्-रमा, सर्वा, मति, स्त्री । (ग) अजन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्-ज्ञान, वारि । (घ) हलन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्-राजन्, विद्वस्, अस्मद्, युष्मद् । 1. रूपसिद्धिः 2. सूत्र व्याख्याः	15
III	लघुसिद्धान्तकौमुदी : तिङ्गन्तप्रकरणम् (क) भू धातु, एध् धातु (सर्वे लकाराः) (ख) पूर्वकृदन्तप्रकरणम् 1. रूपसिद्धिः 2. सूत्र द्वयः व्याख्याः	15
IV	भाषाविज्ञानम् :- भाषाविज्ञानस्य परिभाषा क्षेत्रं च, भाषायाः परिभाषा, वैशिष्ट्यं च । भाषापरिवर्तनस्य कारणानि । भाषाणां वर्गीकरणम्	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

(आकृतिमूलकं पारिवारिकं च), भारोपीयः भाषापरिवारः शाखावैशिष्ट्यं च । निबन्धात्मकः/विश्लेषणात्मक प्रश्नः	
---	--

अनुशंसितग्रन्थाः- Recommended Books

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्या० धरानन्दशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, भैमी व्याख्या, भैमी प्रकाशन, दिल्ली
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा सुधा टीका संहिता) सदाशिव शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत सीरिज ऑफिस, वाराणसी, 2001
4. संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन, भोलाशंकर व्यास, चौखम्बा विद्याभवन, 1957
5. तुलनात्मक भाषाविज्ञान, भोलानाथ तिवारी, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1974
6. भाषाविज्ञान, डा० कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2012
7. भाषा और भाषिकी, देवीशंकर द्विवेदी, प्रशान्तप्रकाशन, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र, 1974
8. भाषाविज्ञान की भूमिका, देवेन्द्रनाथ शर्मा, राधाकृष्ण, नई दिल्ली, 1978
9. भाषाविज्ञान, कर्ण सिंह, साहित्य भण्डार, मेरठ, 2002
10. भाषाविज्ञान, मंगलदेव शास्त्री, इण्डियन प्रेस प्राइवेट लिमिटेड, प्रयाग, 1956

फलावाप्ति: (Course outcome)

- CO: 102.1 व्याकरणाध्यनेन संज्ञासूत्राणां सन्धिपदानां, तत्सम्बद्धनियमानां च अवबोधः विधास्यते ।
- CO: 102.2 घटकेनानेन सुबन्तपदानां व्युत्पत्तिप्रक्रियायाः बोधः । अनेन प्रमुखनामशब्दानां निर्माणप्रक्रियापि ज्ञास्यते ।
- CO: 102.3 तिङ्गन्तपदानां प्रयोगः वाक्येषु अपरिहार्यः, अतः घटकेनानेन तिङ्गन्तपदसिद्धिप्रक्रियायाः परिज्ञानम्।
- CO: 102.4 मनुष्याणां भावाभिव्यक्तेः साधनं भाषा । भाषाणाम् आलोचनात्मकज्ञानाय भाषाविज्ञानस्य प्राथमिक बिन्दूनां ज्ञानम् । भाषायां परिवर्तनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानमपि भविष्यति ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT103T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Samster- I

भारतीय दर्शनम् (I)

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणार्थं बौद्धिकक्षमताविकासः ।
- न्यायसांख्ययोः दर्शनयोः प्रकरणग्रन्थानामध्यनेन दर्शनस्य मुख्यधारायां प्रवेशः ।
- विद्यार्थीनां तर्कक्षमतायाः विकासः
- अध्येतृषु भारतीयदार्शनिकसिद्धान्तानां सम्यक् परिचयः ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	केशवमित्रः तर्कभाषा (आरम्भतः प्रामाण्यवाद- संस्कृतमाध्यमेन निबन्धात्मकप्रश्नाः पर्यन्तम्)	15
II	केशवमित्रः तर्कभाषा (आरम्भतः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्) (लक्षणादिपंक्तिव्याख्या)	15
III	ईश्वरकृष्णः सांख्यकारिका (तत्त्वकौमुदनुसारेणः) (निबन्धात्मकप्रश्नाः)	15
IV	ईश्वरकृष्णः सांख्यकारिका (तत्त्वकौमुदनुसारेणः) कारिका-व्याख्या	15

Chairperson,
GJM Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

अनुशंसितग्रन्थाः- (Recommended Books)

1. तर्कभाषा, व्या० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
2. तर्कभाषा, व्या० बदरीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
3. तर्कभाषा, व्या० आचार्य विश्वेश्वर, चौखम्भा संस्कृत भवन, वाराणसी वि० सं 2073
4. भारतीय दर्शन, आचार्य बलदेव उपाध्याय, शारदा मंदिर, वाराणसी, 2011
5. सांख्यकारिका, ईश्वरकृष्ण, व्या० राकेश शास्त्री, संस्कृत ग्रन्थागार, दिल्ली, 2004
6. सांख्यकारिका, ईश्वरकृष्ण, व्या० गजाननशास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, 2016
7. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पण्डित हरिराम शुक्ल, चौखम्भा प्रकाशन, 2011
8. सांख्यकारिका, सं० व्या० हरिदत्त शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ, 1976
9. सांख्यकारिका, सं० जगन्नाथ शास्त्री, मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली, 1983
10. सांख्यकारिका, (आंग्ल) व्या० विल्सन, दिल्ली, 2015

फलावाप्ति: (Course outcome)

CO:103.1 केशवमिश्रविरचिता तर्कभाषा न्यायदर्शनस्य प्रकरणग्रन्थः । विभिन्नदार्शनिकसिद्धान्तानां विचाराणां च परिशीलने रुचिर्भविष्यति ।

CO:103.2 तर्कभाषायां प्रमाणानाम् अध्ययनेन छात्रेषु तार्किकक्षमतायाः वर्धनं भविष्यति । भारतीयदर्शनस्य तत्त्वमीमांसा ज्ञास्यन्ति छात्राः ।

CO : 103.3 ईश्वरकृष्णविरचितायां सांख्यकारिकायां सांख्यदर्शनस्य सर्वे सिद्धान्ताः निरूपिताः। अनेन घटकेन छात्राणां सांख्यदर्शने प्रवेशः स्यात् ।

CO : 103.4 प्रकृति-जीव-ईश्वर-सर्ग-सत्कार्यवादीनां विषयाणामुपरि चिन्तनस्य अनुशीलनस्य च क्षमतायाः, विकासः ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT104T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Samster- I

काव्यं नाटकं च

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- संस्कृतसाहित्यपदरचनानामाध्यमेन सामाजिक-राजनैतिक-सांस्कृतिक मूल्यानां च परिज्ञानम् ।
- दृश्यकाव्यविधायाः स्वरूपज्ञानम् । उपजीव्योपजीवकग्रन्थानामवबोधनम् ।
- विभिन्न साहित्यग्रन्थान् काव्यशास्त्रीयदृष्ट्या शोधकरणेऽभिरुचिवर्धनम् ।
- नाटके प्रयुक्तानि नाटकीयतत्त्वानि सन्धि-अर्थप्रकृतिप्रभृतीनि कथं नाटकेषु प्रयुज्यत इति बोधः ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	भवभूतिः उत्तररामचरितम् (1-3) अङ्काः (श्लोकद्वयस्य व्याख्या)	15
II	भवभूतिः उत्तररामचरितम् (4-7) अङ्काः (द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या।)	15
III	भवभूतिः उत्तररामचरितम् (क) समीक्षात्मकम् । आलोचनात्मकम् । विवेचनात्मकं वा । (ख) चरित्रचित्राणामङ्कसारश्च ।	15
IV	माघः शिशुपालवधम् (प्रथमः सर्गः) (संस्कृतमाध्यमेन)	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

(द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या।)	
-----------------------------	--

अनुशंसितग्रन्थाः- (Recommended Books)

1. उत्तररामचरितम्, भवभूतिः आनन्दस्वरूप, सं० जनार्दन शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1970
2. उत्तररामचरितम्, भवभूति, रमाकान्त त्रिपाठी, वाराणसी, 1993
3. उत्तररामचरितम्, भवभूति, व्या० कृष्णकुमार शुक्ल एवं रमाकान्त शुक्ल, साहित्य भण्डार, मेरठ
4. उत्तररामचरितम्, भवभूति, सं० तारिणीश झा, मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली, 1970
5. संस्कृत साहित्य का इतिहास, उमाशंकर शर्मा ऋषि, चौखम्बा भारत अकादमी, वाराणसी, पु० मु० 2019
6. शिशुपालवध, माघ, व्या० शेषराज शर्मा, वाराणसी
7. शिशुपालवध (प्रथम सर्ग), माघ, श्री निवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ
8. शिशुपालवधम्, व्या० आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद ।

फलावाप्तिः (Course outcome)

- CO : 104.1 रामायणस्य उत्तरकाण्डाधारितनाटकेऽस्मिन् विविधविषयान् छात्राः रामायणस्य परिप्रेक्ष्ये द्रक्ष्यन्ति। अनेन तेषु शोधप्रवृत्तिः समुत्पत्स्यति ।
- CO : 104.2 एको रसः करुण एवं इति उक्तिमाध्यमेन नाटके घटितकारुण्यस्य साक्षात्कारं करिष्यन्ति । छात्राः छन्दोलंकारसहितं काव्यतत्त्वानां समीक्षणे सौकर्यं अनुभविष्यन्ति । अनुभूयेत ।
- CO : 104.3 विविधपात्राणां सीतारामभरतलवकुशादीनां चरितेभ्यः विद्यार्थिनः सामाजिकान्, व्यावहारिकान् नैतिकमूल्यान् च ज्ञास्यन्ति । एभिः छात्राः स्वजीवने वाञ्छित परिवर्तनं करिष्यन्ति ।
- CO : 104.4 घटकेनानेक छात्राः माघस्य गुणत्रयस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति । न्यायधर्मयोः मार्गः एव मार्गणीयः इति अवबोधः भविष्यति । महाकाव्यस्य स्वरूपं ज्ञास्यन्ति । उपजीवकाव्येषु कथं नाटकस्यावश्यकतानुगुणं परिवर्तनं कविभिः कृतं क्रियते वा इति समीक्षणे रुचिः समुद्घटेत् ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT105T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Samster- I

धर्मशास्त्रम्

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- धर्मशास्त्रस्य अध्ययनं भारतीयपरम्परानुगुणं धर्मतत्त्वपरिज्ञानाय अत्यावश्यकम् ।
- धर्मशास्त्राध्यनेन समाजस्य तात्कालिकी-सामाजिकी, राजनैतिकी वा व्यवस्था ज्ञायते ।
- तात्कालिकसमाजे सम्पत्तेः आबंटनं केन प्रकारेण कियते स्म? इति विषयकमपि अध्ययनम् ।
- वर्तमानपरिप्रेक्ष्ये अपि अस्य उपयोगिताया परिशीलनम् ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	मनुस्मृतिः - प्रथमोऽध्यायः (कुल्लूकभट्टटीकासहितः) श्लोकद्वयस्य व्याख्या	15
II	याज्ञवल्क्यस्मृतिः दायभागप्रकरणम् (मिताक्षराटीकासमेता) श्लोकद्वयस्य व्याख्या	15
III	पी. वी. काणे धर्मशास्त्रस्य इतिहासः प्रथम भागः (प्रथम खण्डः) धर्मस्य अर्थः, धर्मस्योपादानाः, गौतमधर्मसूत्रम्, बौधायन धर्मसूत्रम्, आपस्तम्बधर्मसूत्रम्, हिरण्यकेशिधर्मसूत्रम्, वसिष्ठधर्मसूत्रं च एतेषां पञ्चधर्मसूत्राणां सामान्यपरिचयः । निबन्धात्मकं प्रश्नद्वयम्	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hissar

IV	पी० वी० काणे - धर्मशास्त्रस्य इतिहासः - प्रथमो भागः, (द्वितीयः खण्डः) वर्णाः, वर्णानां कर्तव्यानि, आश्रमाः, तेषां कर्तव्यानि, विवाहः, अन्ये संस्काराः । निबन्धात्मकं प्रश्नद्वयम्	15
----	--	----

अनुशंसितग्रन्थाः (Recommended Books)

1. मनुस्मृतिः (मन्वर्थमुक्तावली सहिता), सं० वासुदेव शर्मा काशीकारः, निर्णयसागर प्रेस, मुम्बई, 1909
2. मनुस्मृतिः (कुल्लूकभट्टटीकासहिता), सं० शिवराज आचार्य, विद्याभवन, वाराणसी
3. मनुस्मृतिः (कुल्लूकभट्टटीकासहिता), सं० हरगोविन्द शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, दिल्ली
4. मनुस्मृति, सं० गंगानाथ झा, परिमल पब्लिकेशन्स, दिल्ली
5. याज्ञवल्क्यस्मृतिः, (मिताक्षराख्या टीकासहिता), सं० गंगासागर राय, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, दिल्ली
6. याज्ञवल्क्यस्मृतिः (मिताक्षरा व्याख्यासहिता), उमेश चन्द्र पाण्डेय, चौखम्बा संस्कृत संस्थान ।
7. याज्ञवल्क्यस्मृति, (मिताक्षराटीका सहित), वेंकटेश्वर मुद्रायन्त्र, मुम्बई, 1894
8. धर्मशास्त्र का इतिहास, पी० वी० काणे, 2014
9. History of Dharmashastra, P. V. Kane, Bhandarkar Oriental Research Institute, Pune, 1962

फलावाप्तिः (Course outcome)

- CO : 105.1 प्रथमघटकमाध्यमेन मनुस्मृतेः अध्ययनम् । दैनन्दिनजीवने व्यवहारोपयोगीनां विधीनां सम्यक् ज्ञानम् । छात्राः सर्गप्रलयादीनां शास्त्रसम्मतविचारान् ज्ञास्यन्ते ।
- CO : 105.2 अनेन घटकेन छात्राः धर्मशास्त्रसम्मतसम्पत्तेः आबंटनविषयकं नियमान् ज्ञात्वा वर्तमानपरिप्रेक्ष्ये समीक्षणम् ।
- CO : 105.3 घटकेऽस्मिन् छात्राः धर्मतत्त्वस्य परिपालनाय, संरक्षणाय च प्रशिक्षणं गृह्येत ।
- CO : 105.4 विविधस्मृतिग्रन्थानाम् अध्ययनेन स्मृति परम्पराया ज्ञानं तत्रत्यानां मतानां विश्लेषणात्मक दृष्टिः प्राप्येत ।

Chairperson,
GMA Religious Studies,
Guru Nanak Dev University of
Science & Technology, GGS

M.A. SANSKRIT (NEP)
Course title : वैदिक संस्कृत साहित्यस्य इतिहासः (SEMESTER-I)
Courses Type : Discipline Elective Courses

Course Code: U25SKT111T
Credit : 2
30 Hrs. (2 Hrs./Week)
Exam Time: 2 Hrs.

External Marks : 35
Internal Marks : 15
Total Marks : 50

Instruction for Question Paper Setter

The examiner is required to set five questions in all. The first question will be compulsory consisting of five short questions covering the entire syllabus consisting of 3 marks each. In addition to this, four more questions (each question may be of 2 parts) will be set consisting of two questions from each unit. The student/candidate is required to attempt three questions in all selecting one question from each unit consisting of 10 marks each including compulsory Question No. 1

फलश्रुति: (Course Objective)

1. वैदिक साहित्यस्य परिचयार्थमध्ययनं तत्तनुशीलनञ्च ।
2. वैदिक साहित्यस्येतिहासः अध्ययनमपि अनिवार्यः ।
3. वैदिक पद्धति तस्य व्याख्यायाः ज्ञानमपि अनिवार्यः ।
4. संहिता, उपनिषद्, ब्राह्मणानाञ्च अध्ययनमावश्यकम् ।

घटक -1

वैदिक संहिताब्राह्मणारण्यकोपनिषदां सामान्यपरिचयः । वेदशब्दस्य अर्थः, प्रतिपाद्यविषयः, कालनिर्धारणम् ।
सामान्य परिचयः — संहिता, ब्राह्मण, आरण्यक, प्रमुख उपनिषद् ।

घटक -2

वैदिकी व्याख्या पद्धतिः प्राचीना अर्वाचीना च (संस्कृतमाध्यमेन लिखत)

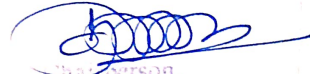
अनुशंसित ग्रन्थाः (Recommended Books)

1. वैदिक साहित्य का इतिहास, डॉ. कर्णसिंह साहित्य भण्डार मेरठ ।
2. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी ।
3. वैदिक वाङ्मय का वृहद् इतिहास (खण्ड 1-3) प. भगवदत्त, दिल्ली ।
4. संस्कृत साहित्य का इतिहास, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी
5. संस्कृत साहित्य का इतिहास, उमाशंकर ऋषि ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

फलावाप्ति: (Course Outcome)

- C01. छात्रेषु वैदिक साहित्यस्य विषये ज्ञान अभिवृद्धि भविष्यति।
- C02. वैदिक साहित्यस्येतिहासः विषये छात्राणां रुचिर्भविष्यति।
- C03. वैदिक भाषा एवं च वैदिक साहित्यस्य परिज्ञानंमपि लटस्यन्ते।
- C04. वैदिक व्याख्याः तस्य पद्धतिविषयेऽपि छात्राणां ज्ञानवृद्धिर्भविष्यति।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

M.A. SANSKRIT (NEP)

Course title : लौकिक संस्कृत साहित्यस्य इतिहासः (SEMESTER-I)

Coures Type : Discipline Elective Coures

Course Code : U25SKT112T

Credit : 2

30 Hrs. (2 Hrs./Week)

Exam Time: 2 Hrs.

External Marks : 35

Internal Marks : 15

Total Marks : 50

Instruction for Question Paper Setter

The examiner is required to set five questions in all. The first question will be compulsory consisting of five short questions covering the entire syllabus consisting of 3 marks each. In addition to this, four more questions (each question may be of 2 parts) will be set consisting of two questions from each unit. The student/candidate is required to attempt three questions in all selecting one question from each unit consisting of 10 marks each including compulsory Question No. 1

फलश्रुति: (Course Objective)

1. सम्बन्धित विषये विभिन्न काव्यविधानाम् अध्ययनम्।
2. उपजीव्य- उपजीवक ग्रन्थानाम् अवबोधः।
3. प्रमुख साहित्यकाराणां जीवन परिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम्।
4. रामायण- महाभारतस्य विशद अध्ययनमपि भवेत्।

घटक -1

1. सामान्य परिचयः- (संस्कृतमाध्यमेन समाधेयः)
2. रामायणम्- विषयवस्तुः- कालं, रामायणकालीनः समाजः, साहित्यिक महत्त्वम्, रामायणस्य आख्यानाः।
3. महाभारतम्- विषयवस्तुः- कालं, महाभारतकालीनः समाजः, साहित्यिक महत्त्वम्, महाभारतस्य आख्यानाः।
4. पुराणः- पुराणस्यः-परिभाषा, महापुराणाः, उपपुराणाश्च, पौराणिक सृष्टि विज्ञानं, पौराणिकाः आख्यानाः।

घटक -2

काव्यविधाः- सामान्य परिचयः- खण्डकाव्यानि, गीतिकाव्यानि, चम्पूकाव्यानि च (कालिदास जगन्नाथ यावत्)

अनुशासित ग्रन्थाः (Recommended Books)

1. संस्कृत साहित्य का इतिहास, डॉ. बलदेव उपाध्याय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
2. संस्कृत साहित्यस्येतिहासः, पं. मधुसूदन प्रसाद मिश्र, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी
3. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी।
4. संस्कृत साहित्य का इतिहास, वाचस्पति गैरोला, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी
5. संस्कृत साहित्य का इतिहास, उमाशंकर ऋषिः।

GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hissar

फलावाप्ति: (Course Outcome)

- C01. लौकिक साहित्यस्य क्रमबद्धं ज्ञानं भविष्यति ।
C02. गद्य-पद्य कथा साहित्ययोः प्रमुखाणां कवीनां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानमपि भविष्यति ।
C03. रूपकविधायाः तस्य प्रमुखाणां कवीनां च ज्ञानं भविष्यति ।
C04. विविध काव्यविधानां यथा खण्डकाव्यानि: चम्पूकाव्यानि च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Courses M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT201T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Semster- II

ब्राह्मणं वेदाङ्गानि च

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- वैदिकसाहित्यस्य परिचयार्थमध्ययनं तत्त्वानुशीलनं च ।
- ऐतरेयब्राह्मणस्य सूक्ष्माध्ययनात् ब्राह्मणकालीनस्य समाजस्य संस्कृतेः च अवबोधः ।
- वेदार्थबोधने वेदाङ्गानां भूमिकायाः निर्वचनं परम्परायाः च ज्ञानम् अन्वेषणं च ।
- वैदिकभाषायाः ज्ञानार्थं वैदिकव्याकरणस्य अत्यावश्यकता ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	ऐतरेयब्राह्मणम्, अध्यायः 33 (शुनः शे-पाख्यानम्) संस्कृतमाध्यमेन व्याख्या आलोचनात्मकप्रश्नश्च । मन्त्रद्वयस्यव्याख्या	15
II	निरुक्तम्-प्रथमोऽध्यायः व्याख्या आलोचनात्मकप्रश्नश्च	15
III	निरुक्तम्-द्वितीयोऽध्यायः (1-5 पादाः), सप्तमोऽध्यायः (1-7 पादाः) व्याख्या आलोचनात्मकप्रश्नश्च	15
IV	वैदिकं व्याकरणम् :- वैदिकभाषायाः स्वरूपम्, वैदिकलौकिकभाषायांतरम्, सन्धिः, वैदिकस्वरः, लुङ् लकारः, लेट् लकारः च । प्रत्ययाः - शतृ, शानच्, क्वसु, कानच्, तुमर्थकाः च। निबन्धात्मकः प्रश्नाद्वयम्	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Bikaner

अनुशासित ग्रन्थाः (Recommended Books)

1. ऐतरेयब्राह्मण (द्वितीय भाग) सायणभाष्यसहितं, सं० एवम् अनु० सुधाकर मालवीय, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी, 1983
2. शतपथ ब्राह्मण, पण्डित गंगा प्रसाद उपाध्याय, प्राचीन वैज्ञानिकाध्याय, नई दिल्ली ।
3. वैदिक साहित्य और संस्कृति, बलदेव उपाध्याय, शारदा मन्दिर, काशी, 1958
4. निरुक्त, हि० अनु० शिवनारायण शास्त्री, इण्डोलोजिकल बुक हाऊस, दिल्ली ।
5. निरुक्त, दुर्गाचार्य कृत-वृत्तिसहित, आनन्दाश्रम, पूना ।
6. हिन्दी निरुक्त, व्या० कपिलदेव शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ
7. वैदिक व्याकरण, भाग (1-2) रामगोपाल, नैशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली ।
8. वैदिक व्याकरण, उमेशचन्द्र, पाण्डे, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी 2003
9. ऋगभाष्यसंग्रहः सं० देवराज चानना, मुंशीलाल मनोहरलाल पब्लिशर्स, दिल्ली, 2001

फलावाप्तिः (Course Outcome)

- CO : 201.1 ऐतरेयब्राह्मणस्य शुनःशेषाख्यानेन तत्कालीनसामाजिकमूल्यानां परिज्ञानं च प्राप्येत ।
- CO : 201.2 निरुक्ताध्ययनात् निघण्टुनिर्वचनादीनां ज्ञानम्, वेदार्थविबोधे सरलता संजायेत । निरुक्तस्य प्रयोजनसम्बद्धं ज्ञानमपि भवेत् ।
- CO : 201.3 वैदिकव्याकरणज्ञानेन वैदिकसाहित्यान्तः प्रवेशाय गूढार्थबोधनाय च सौकर्यमुत्पद्येत । घटकेऽस्मिन् देवतायाः परिभाषा, ऋचां भेदाः, देवानां संख्या, तेषाम् आकारादीनां ज्ञानं विधास्यते ।
- CO : 201.4 वैदिकव्याकरणे घटकेऽस्मिन् सन्धि-पदपाठ- वैदिकस्वर-लकारादीनामध्ययनं कार्यते, येन स्वाध्यायानुशीलनं शोधक्षेत्रं प्रति मार्गं च प्रशस्तीभवति ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT202T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Samster- II

व्याकरण भाषा विज्ञान च

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: Course Objectives :-

- संस्कृतभाषायाः संरचनार्थं ज्ञानार्थं च व्याकरणसम्बन्धितत्वानां अवगमनत्यावश्यकम्।
- 'मुखं व्याकरण स्मृतम्' अनेन उक्तित्वा वेदार्थावबोधने व्याकरणस्य अपरिहार्यत्वं कथ्यते ।
- व्याकरणभाषाविज्ञानयोः ज्ञानेन प्रायोगिकक्षेत्रेऽपि योग्यताप्राप्तिः साक्षात्कारेषु सौकर्यञ्च जनयेत् ।
- भारोपीयभाषापरिवारे संस्कृतादीनां भारतीयार्यभाषाणाम् अन्तः सम्बन्धस्य अवलोकनम् अवबोधनं च।

Unit	Topics	Contact Hours
I	वरदराजः लघुसिद्धान्तकौमुदी : तिङ्गन्त प्रकरणम्, अदादिगणः (अद्, अम् धातु) नामधातु प्रकरणम्, आत्मनेपदम्, परस्मैपदे च । पदद्वयस्य व्याख्या सूत्रद्वयस्य व्याख्या	15
II	वरदराजः लघुसिद्धान्तकौमुदी-समासप्रकरणम् पदद्वयस्य व्याख्या सूत्रद्वयस्य व्याख्या	15
III	श्रीभट्टोजिदीक्षितः सिद्धान्तकौमुदी : कारकप्रकरणम् (संस्कृतमाध्यमेन) सूत्रद्वयस्य व्याख्या कारकविभक्तिप्रतिपादनद्वयस्य	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

IV	भाषाविज्ञानम् :- लौकिकं वैदिकं च संस्कृतम्, अर्थपरिवर्तनकारणानि दिशश्च, ध्वनीनां वर्गीकरणम्, स्पर्शः संघर्षो, अर्धस्वरः स्वरः (संस्कृत-ध्वनीनां संदर्भे) ध्वनि-नियमः- ग्रिमनियमः, ग्रासमन-नियमः वर्नर-नियमश्च । निबन्धात्मक/आलोचनात्मकः प्रश्नद्वयम्	15
----	--	----

अनुशंसितग्रन्थाः- Recommended Books

1. प्रौढरचनानुवादकौमुदी, कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।
2. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, (बालमनोरमा व्याख्या सहिता), सं. गोपालदत्तपाण्डेयः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2014
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्या. धरानन्द शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्या. भीमसेन शास्त्री, भैमी प्रकाशन, दिल्ली ।
5. लघुसिद्धान्तकौमुदी, वरदराज, व्या. गोविन्दप्रसाद शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2014
6. भाषा विज्ञान, भोलानाथ तिवारी, किताब महल, 2017
7. भाषा विज्ञान एवं भाषाशास्त्र, कपिल देव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी, 2012
8. भाषा विज्ञान, कर्ण सिंह, साहित्य भण्डार, मेरठ, 2002
9. भाषाविज्ञान की भूमिका, देवेन्द्रनाथ शर्मा, राधाकृष्ण, नई दिल्ली, 1978

फलावाप्ति: (Course outcome)

CO : 202.1 लघुसिद्धान्तकौमुद्याः तिङ्गन्तप्रकरणान्तर्गतानाम् अदादिधातुभ्यः निष्पन्नपदानाम् आत्मनेपदार्थ प्रक्रियाणां च ज्ञानं घटकेनानेन ज्ञास्यते ।

CO : 202.2 समासतद्धितप्रत्ययाश्च घटकेऽस्मिन् विशेषरूपेण अधीयन्ते । एते भाषायाः संक्षेपीकरणे प्रयुज्यन्ते।

CO : 202.3 कारकज्ञानं कस्यापि भाषायाः कृते आवश्यकम् । भाषाज्ञाने कारकानुसारं विभक्तिनियोजनस्य अध्ययनेन वाक्यसंरचनायां सौकर्यम्, संस्कृतसंभाषणलेखनादिषु च प्रौढताप्राप्तिः संजायेत ।

Chairperson,
GIMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT203T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Samster- II

भारतीय दर्शनम् (II)

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives)

- भारतीयदर्शनस्य विविधसम्प्रदायान्तर्गतपूर्वोत्तरमीमांसयोः परिचयप्रदानम् ।
- उभावेव प्रकरणग्रन्थौ पूर्वोत्तरमीमांसादर्शनयोः द्वारभूतौ । दर्शनशास्त्रस्य पारिभाषिकशब्दावल्याः परिचयः।
- लौगाक्षिभास्करकृता अर्थसंग्रहेण कर्मकाण्डपरं व्यवहारपरं च ज्ञानम् ।
- मुख्यक्रियाया अनुष्ठाने च अङ्गभूतकार्याणां पौर्वापर्यं कथं करणीयम् इति अवबोधः ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः (संस्कृत माध्यममेन) निबन्धात्मकः प्रश्नः ।	15
II	लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः पंक्ति व्याख्या	15
III	सदानन्द योगीन्द्रः, वेदान्तसारः निबन्धात्मकः प्रश्नः	15
IV	सदानन्दयोगीन्द्र, वेदान्तसारः पंक्ति-व्याख्या	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Recommended Books

अनुशासित ग्रन्था :

1. अर्थसंग्रहः, लौगाक्षिभास्करः, सत्यप्रकाश शर्मा, साहित्य भण्डार, मेरठ ।
2. अर्थसंग्रहः व्या० दयाशंकर शास्त्री, कानपुर
3. अर्थसंग्रहः, सं० व्या० वाचस्पति उपाध्याय, चौखम्बा ओरियण्टलिया, दिल्ली, 1977
4. वेदान्तसारः, हि० व्या० सन्तनारायण श्रीवास्तव, पीयूष प्रकाशन, प्रयाग, 1968
5. वेदान्तसार, व्या० बदरीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 2012
6. वेदान्तसारः कौमुदी हि व्या० रमाशंकर त्रिपाठी, चौखम्बा ओरियण्टलिया, दिल्ली, 2005
7. वेदान्तसार, सं० व्या० राममूर्ति शर्मा, चौखम्बा पब्लिशर्स, दिल्ली
8. वेदान्तसार, व्या० गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, वाराणसी ।
9. वेदान्तसार, सं० अनु० आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद
10. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय, शारदा मंदिर, वाराणसी, 2011
11. भारतीय दर्शन, उमेश मिश्र, प्रकाशन ब्यूरो, सूचना विभाग, उत्तर प्रदेश सरकार, लखनऊ, 1957

फलावाप्ति: (Course outcomes)

CO : 203.1 घटकेनानेन धर्मतत्त्वपरिशीलने प्रवृत्तिः समुत्पद्येत। वेदशब्दस्य लक्षणप्रभेदान् ज्ञास्यन्ति छात्राः। उत्पत्तिविनियोगादीनां विधीनां स्वच्छज्ञानम् ।

CO : 203.2 मन्त्राणाम् अनुष्ठानकाले उपयोगितायाः बोधः । मन्त्रभागतः अर्थवादपर्यन्तं सम्पूर्णप्रकरणानामध्ययनम् ।

CO : 203.3 अनेन घटकेन छात्राः ग्रन्थनिर्माणशैलीन् अधिकारिरूपेण पाठकस्य शोधच्छात्रस्य च योग्यताम्, अज्ञानजनितं च सृष्टिविषयकं प्रपञ्चं ज्ञास्यन्ति ।

CO : 203.4 तत्त्वमसि, अहं ब्रह्मास्मि इत्यादि महावाक्येभ्यः ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या इति आध्यात्मिकं बोधं करिष्यन्ति । जीवनमुक्तस्य व्यवहारादिकं पठित्वा छात्राणां मानसिकविकासः । ते आधुनिकतया सह अध्यात्ममपि नियोजयिष्यन्ति ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Courses M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit

Nomenclature of Paper

Course Code : U25SKT204T

Credit : 4

60 Hrs. (4 Hrs./Week)

Exam Time: 3 Hrs.

Semester- II

काव्यं काव्यशास्त्रं च

External Marks : 70

Internal Marks : 30

Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives) :-

- संस्कृतकाव्यजगति कवीनां योगदानं तेषां लेखनकलापरिचयः ।
- गद्यशैल्याः निकषरूपेण वर्तमानस्य कादम्बरी ग्रन्थस्य उत्कृष्टतायाः अधिगमः ।
- आदर्शजीवनमूल्यानाम् अवबोधः ।
- काव्यस्य लक्षणादिक-माध्यमेन काव्यनिर्माणक्षमतायाः सामर्थ्यं निपुणता च समुत्पद्येत ।
- काव्यशास्त्रीयतत्त्वानामधिगमः ।

Unit	Topics	Contact Hours
I	महाकवि बाणभट्टः, कादम्बरी(शुकनासोपदेशः) (क) गद्यांश व्याख्या	15
II	आचार्य विश्वनाथः, साहित्यदर्पणः प्रथमः परिच्छेदः । कारिकाद्वयस्य व्याख्या	15
III	आचार्य विश्वनाथः, साहित्यदर्पणः द्वितीयः परिच्छेदः निबन्धात्मकप्रश्नद्वयम्	15
IV	महाकविकालिदासः, मेघदूतम्, पूर्वमेघः(संस्कृतमाध्यमेन) (क) श्लोक-व्याख्या	15

Head of the Department,
CJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

अनुशासित ग्रन्था : (Recommended Books)

1. कादम्बरी, देवर्षि सनाढ्य, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।
2. कादम्बरी, धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री, प्रकाशन केन्द्र, सीतापुर रोड़, लखनऊ ।
3. कादम्बरी, सं० कपिलदेव गिरि, वाराणसी
4. कादम्बरी, महाश्वेतावृत्तान्तः, सं० रामनाथ शर्मा, राजेन्द्र कुमारः शास्त्री च, साहित्यभण्डारम्, मेरठनगरम् ।
5. कादम्बरी, भट्ट, मथुरानाथ शास्त्री, निर्णयसागर, प्रेस, बॉम्बे ।
6. कादम्बरी, एक सांस्कृतिक अध्ययन, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी 1970
7. साहित्यदर्पण, विश्वनाथ, सं० पी० वी० काणे, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1956
8. साहित्यदर्पण, सं० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ, 1970
9. साहित्यदर्पण, सं० शालिग्राम शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 2009
10. मेघदूतम्, कालिदासः, व्या० शिवराज शास्त्री, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ ।
11. मेघदूत, व्या० एस० के० डे० साहित्य अकादमी, दिल्ली ।
12. The Meghdoota of Kalidasa, M. R. Kale. Motilal, Banarsidas, Delhi, 2015

फलावाप्ति: (Course Outcome)

CO : 204.1 गद्यसाहित्य-परिचयः संभवेत् । आचार्य बाणभट्टस्य उत्कृष्टलेखनशैल्याः परिचयो भविष्यति। छात्रेषु नैतिक-मूल्यानां विकासः ।

CO : 204.2 अनेन घटकेन काव्यविधायाः काव्यशास्त्रीयः स्वरूपबोधः । काव्यलक्षणप्रयोजनमाध्यमेन काव्यशास्त्रे प्रवेशस्य मार्गं प्रशस्ती भवेत् ।

CO : 204.3 घटकेऽस्मिन् अभिधालक्षणाव्यञ्जना-शब्दशक्तित्वां निरूपणम् । अनेन छात्रेभ्यः वाक्यार्थस्य अवगमनं संभवेत् ।

CO : 204.4 मेघदूतरचनायाः माध्यमेन महाकविकालिदासस्य कवित्व-सम्पदः, काव्यालंकार-प्रयोगस्य च अनुशीलने प्रवृत्तिः वर्धते

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

Syllabus of Post Graduate Coures M.A Sanskrit (Session 2025-26)

Sub- Sanskrit
Nomenclature of Paper
Course Code : U25SKT205T
Credit : 4
60 Hrs. (4 Hrs./Week)
Exam Time: 3 Hrs.

Samster- II
शोध प्रविधि:
External Marks : 70
Internal Marks : 30
Total Marks : 100

प्रश्न पत्र निर्माण सम्बद्ध निर्देशा : (Instruction for Question Paper Setter)

The examiner is required to set nine questions in all. The first question will be compulsory consisting of seven short questions covering the entire syllabus consisting of 2 marks each. In addition to this, eight more questions (each question may be of 2-3 parts) will be set consisting of two questions from each unit.

The student/candidate is required to attempt five questions in all selecting one question from each unit including compulsory Question No. 1. All questions will carry equal marks.

फलश्रुति: (Course Objectives) :-

1. शास्त्रीयदृष्ट्या अनुसन्धानस्य तात्त्विकं स्वरूपं विशदीकर्तुं क्षमता विकासः।
2. विविधशोधप्रकाराणां तुलनात्मकविश्लेषणं सम्यक् करणाय कौशलविकासः।
3. शोधनियोजनं, दत्तसंग्रहः, विश्लेषणं च वैज्ञानिकपद्धत्या करणाय योग्यता संवर्धनम्।
4. अनुसन्धानविषये नवदृष्टिकोणानां सृजनाय चिन्तनशक्ति-विकसनम्।
5. शोधलेखनस्य एवं समीक्षणात्मकपाठ्यानां मूल्याङ्कनस्य प्रावीण्यं सम्पादयितुं।

Unit	Topics	Contact Hours
I	शोधशब्दस्य अर्थः, अनुसन्धानस्य (शोधस्य) स्वरूपम्, परिचयः, शोधसमानार्थकाः शब्दाः, (अन्वेषणम्, गवेषणा, अनुशीलनम्, परिशीलनम्, समीक्षा, आलोचना, पर्यालाचेना) शोधस्य उद्देश्यानि महत्त्वं च, शोधार्थिनः शोधनिर्देशकस्य च मूलभूताः अर्हताः। (संस्कृतमाध्यमेन) (क) निबन्धात्मकः प्रश्नः (ख) टिप्पणी	15
II	शोधसर्वेक्षणस्य स्वरूपम्, उपयोगिता महत्त्वं च, संस्कृतानुसन्धानस्य उद्देश्यानि, क्षेत्रं च (क) निबन्धात्मकौ प्रश्नौ	15

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

III	शोधस्य विविधप्रकाराः, शोधकार्यस्य रूपरेखा, पूर्वबन्धः (प्राक्कथनम्, सन्दर्भग्रन्थसूची-निर्माणम्, संकेताक्षरसूची, विषयानुक्रमणी) परिशिष्टः। (क) एकः निबन्धात्मकः प्रश्नः (ख) टिप्पणी	15
IV	शोधकार्ये संगणकस्य (Computer) प्रयोगः कम्प्यूटरपरिचयः, Google, Email, MS Office, Power Point Presentation, E पत्रिकाः, Care List (क) एकः निबन्धात्मकः प्रश्नः (ख) टिप्पणीद्वयम्	15

अनुशासित ग्रन्था : (Recommended Books)

1. संस्कृतशोधप्रविधि, प्रभुनाथद्विवेदी, शारदा संस्कृत संस्थान, वाराणसी ।
2. शोधप्रविधि, डॉ. विजय मोहन शर्मा, नेशनल पब्लिकेशन हाऊस, दिल्ली ।
3. नवीन शोधविज्ञान, डॉ. तिलक सिंह
4. पाठालोचन के सिद्धान्त, ले. गोविन्दनाथ राजगुरु, हरियाणा साहित्य अकादमी, चंडीगढ़।
5. शोधप्रविधि, ले. हरीश कुमार खत्री, कैलाशपुस्तक सदन, भोपाल ।
6. शोधप्रविधि, ले. विनय मोहनशर्मा, नैशनल पब्लिशिंग हाऊस, दरियागंज, दिल्ली, 2023

फलावाप्ति: (Course Outcome)

CO : 105.1 – छात्रेषु शोधात्मदृष्टिविकासाय शोधस्वरूपावबोधः तथा च निर्देशकशोधार्थीनां अर्हताज्ञानं कारयिष्यते घटकेऽस्मिन्।

CO : 105.2 – शोधसर्वेक्षणस्य अवबोधनेन शोधस्य अनन्तसंभावनाज्ञानं भविष्यति ।

CO : 105.3 – शोधकार्यस्य रूपरेखानिर्माणज्ञानं घटकस्यास्य प्रयोजनम्।

CO : 105.4 – शोधकार्ये संगणकस्य प्रयोगः कथमुपकारकं इति शिक्षणम् अस्मिन् निहितम् ।

 Person,
 GJMI Religious Studies,
 Guru Jambheshwar University of
 Science & Technology, Hisar

M.A. SANSKRIT (NEP)
Course title : पाण्डुलिपी: अभिलेखाश्च (SEMESTER-II)
Courses Type : Discipline Elective Courses

Course Code : U25SKT211T
Credit : 2
30 Hrs. (2 Hrs./Week)
Exam Time: 2 Hrs.

External Marks : 35
Internal Marks : 15
Total Marks : 50

Instruction for Question Paper Setter

The examiner is required to set five questions in all. The first question will be compulsory consisting of five short questions covering the entire syllabus consisting of 3 marks each. In addition to this, four more questions (each question may be of 2 parts) will be set consisting of two questions from each unit. The student/candidate is required to attempt three questions in all selecting one question from each unit consisting of 10 marks each including compulsory Question No. 1

फलश्रुति: (Course Objective)

1. सम्बन्धित विषये विभिन्न पाण्डुलिपिनां अध्ययनम्।
2. प्राचीना पाण्डुलिपिनां आवश्यकं ज्ञानं तस्य अध्ययनञ्च।
3. अभिलेखानामपि सम्यक् रूपेण ज्ञानमावश्यकम्।
4. प्राचीन अभिलेखानां सम्यक् रूपेण अध्ययनमावश्यकम्।

घटक -1

- 1 लिपि : अभिलेखाश्च।
2. ब्राह्मणलिपि: अतिहासः उत्पत्तिसिद्धान्तः, गुप्तकालीना, अशोककालीना च ब्राह्मणलिपि: अशोककालीनाः प्रमुखशिलालेखाः स्तम्भलेखाश्च

घटक -2

अभिलेखाः कनिष्क- सारनाथ बौद्धप्रतिभालेखः। रुद्रदमन - गिरनार शिलालेखः, खारवेल- हाथीगुम्फाभिलेखः। गुप्तकालीनारु गुप्तोत्तर कालीनाः चाभिलेखाः। समुद्रगुप्त - इलाहाबादस्तम्भलेखः, यशोधर्मन मन्दसौर शिलालेखः। हर्ष - बांसखेड़ाताम्रपत्राभिलेखः पुलकेशिन द्वितीय ऐहोलशिलालेखः। (निबन्धात्मक प्रश्नद्वयम्)

अनुशासित ग्रन्थाः (Recommended Books)

1. भारतीय प्राचीन लिपिमाला, अजमेर, 1918 गौरीशंकर हीराचन्द्र औझा, मुन्शीराम मनोहर लाल, दिल्ली,
2. भारतीय पुरा लिपि शास्त्र (ब्यूलर जार्ज) अनुवादक, मंगलनाथ सिंह, मोतीलाल बनारसीदास दिल्ली,
3. भारतीय पुरालिपि एवं अभिलेख, एस.एन. राय, शारदा पुस्तक भवन इलाहाबाद, 1994
4. भारतीय पुरालिपी, (वाल्क्यूम-1) राजबली पाण्डेय, इलाहाबाद, 1978
5. भारतीय पुरालिपि विद्या अनुवादक, कृष्णादत्त वाजपेयी, विद्यानिधि प्रकाशन, दिल्ली

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

कलावाप्ति: (Course Outcome)

- CO1. प्राचीन भारतीय लेखन परम्परा विषये छात्राणां रुचिर्भविष्यति ।
- CO2. प्राचीन लिपिनामध्ययनस्य विशेषं ज्ञानं प्राप्स्ये ।
- CO3. अभिलेखानां विषये ज्ञात्वा प्राप्त्वा प्राचीन समयस्य ज्ञानं भविष्यति ।
- CO4. प्राचीन अभिलेखानां अध्ययनेन भारतीया संस्कृति विषये ज्ञानं भविष्यति ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

M.A. SANSKRIT (NEP)
Course title : अनुवाद निबन्धश्च (SEMESTER-II)
Coures Type : Discipline Elective Coures

Course Code : U25SKT212T
Credit : 2
30 Hrs. (2 Hrs./Week)
Exam Time: 2 Hrs.

External Marks : 35
Internal Marks : 15
Total Marks : 50

Instruction for Question Paper Setter

The examiner is required to set five questions in all. The first question will be compulsory consisting of five short questions covering the entire syllabus consisting of 3 marks each. In addition to this, four more questions (each question may be of 2 parts) will be set consisting of two questions from each unit. The student/candidate is required to attempt three questions in all selecting one question from each unit consisting of 10 marks each including compulsory Question No. 1

फलश्रुति: (Course Objective)

1. संस्कृत भाषायां वार्तालापः तस्य परिष्कारश्च ।
2. संस्कृत लेखन कला कौशले निपुणता ।
3. अनेकानां निबन्धानां लेखनं सरलतारूपेण सम्यक् रूपेण भवेत् ।
4. निबन्ध कलायां छात्राणां परिज्ञानं वर्धेत् ।

घटक -1

संस्कृतभाषायामनुवादनियमः—

1. कारक एवं विभक्ति संबंधी नियम ।
2. वाच्यपरिवर्तनं— कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य भाववाच्य,
3. हिंदी से संस्कृत में अनुवाद

घटक -2

1. समसामयिक विषयों पर संस्कृत भाषा में निबंध लेखन
2. निबंध लेखन कला एवं इसके तत्त्व

अनुशासित ग्रन्थाः (Recommended Books)

1. प्रौढ़ रचनानुवाद कौमुदी, डॉ. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन वाराणसी
2. बृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधर हंस नौटियाल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
3. संस्कृत शिक्षण—सारणी आचार्य रामशास्त्री, परिमल पब्लिकेशन्स, दिल्ली ।
4. अनुवाद कला अथवा वाग्व्यवहारादर्श, चारुदेव शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
5. व्याकरणचन्द्रोदय (खण्ड 1-5) चारुदेव शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

फलावाप्ति: (Course Outcome)

- CO1. छात्राणां कारक विभक्ति ज्ञान विषये अभिरुचि भविष्यति।
- CO2. छात्रेषु अनुवाद कलायाः अभिवृद्धिर्भविष्यति।
- CO3. विभिन्न निबन्धानां विषये छात्रेषु रुचिर्भविष्यति।
- CO4. निबन्ध लेखन कलायां छात्राः निपुणाः भविष्यन्ति।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

गुरु जम्भेश्वर की शिक्षाएं
Value Added Courses

Course Code : U25VAC131T

Credit : 2

30 Hrs. (2 Hrs./Week)

Exam Time: 2 Hrs.

External Marks : 35

Internal Marks : 15

Total Marks : 50

Note: The maximum time duration for attempting the paper will be 2 hours. The examiner is required to set five questions in all. The first question will be compulsory consisting of five short questions covering the entire syllabus consisting of 3 marks each. In addition to that four more questions will be set, two questions from each unit. The students shall be required to attempt three questions in all selecting one question from each unit consisting of 10 marks each in addition to compulsory Question No. 1.

पाठ्यक्रम का उद्देश्य (Course Objective)

1. गुरु जंभेश्वर जी के जीवन-दर्शन और व्यक्तित्व का गहन अध्ययन कर छात्रों को उनके आध्यात्मिक, सामाजिक एवं सांस्कृतिक योगदान से परिचित कराना।
2. बिश्नोई धर्म के उद्भव, विकास और मूलभूत सिद्धांतों को ऐतिहासिक एवं दार्शनिक परिप्रेक्ष्य में समझना, विशेषतः 29 नियमों के माध्यम से जीवन अनुशासन की अवधारणा को स्थापित करना।
3. गुरु जंभेश्वर जी की शिक्षाओं में निहित पर्यावरण चेतना, करुणा, जैव विविधता की रक्षा और अहिंसा के मूल्यों को विश्लेषित करना तथा उन्हें आज की वैश्विक पर्यावरणीय चुनौतियों से जोड़ना।
4. जांभवाणी एवं जांभाणी साहित्य के प्रमुख ग्रंथों का साहित्यिक, दार्शनिक एवं सांस्कृतिक विश्लेषण करते हुए मध्यकालीन संत परंपरा में उनके स्थान को समझना।
5. भक्ति आन्दोलन में गुरु जंभेश्वर जी के योगदान का मूल्यांकन करना तथा उनके भक्ति-चिंतन को संत परम्परा की व्यापक परिपाटी में स्थापित करना।
6. गुरु जंभेश्वर जी द्वारा प्रतिपादित मानवीय मूल्यों की वर्तमान युग में प्रासंगिकता को स्पष्ट करना और छात्रों में समाजोत्थान एवं नैतिक नेतृत्व की भावना का विकास करना।

विषय वस्तु

इकाई – I

1. गुरु जम्भेश्वर जी का जीवन परिचय एवं उनके प्रमुख सिद्धान्त।
2. बिश्नोई धर्म का उद्भव एवं विकास।
3. गुरु जम्भेश्वर जी का भक्ति आन्दोलन में योगदान।
4. जम्भवाणी और जाम्भाणी साहित्य के प्रमुख ग्रंथ।

इकाई – II

1. गुरु जम्भेश्वर जी के उन्नतीस धर्म-नियम।
2. गुरु जम्भेश्वर जी का पर्यावरण संरक्षण में योगदान।
3. वर्तमान युग में गुरु जम्भेश्वर जी के सिद्धान्तों की प्रासंगिकता।
4. गुरु जंभेश्वर की शाखाओं में करुणा, जैव समुदाय एवं पशु वध पर रोकथाम।

Chairperson,
GJM Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar

संदर्भित पुस्तकें

1. जम्भसार भाग (1-2), स्वामी कृष्णानंद आचार्य
2. जाम्भोजी, विष्णोई सम्प्रदाय और साहित्य भाग (1-2), डॉ. हीरालाल माहेश्वरी
3. शब्दवाणी-मूल और टीका, डॉ. हीरालाल माहेश्वरी
4. जाम्भोजी की वाणी, डॉ. सूर्य शंकर पारीक
5. जम्भवाणी मूल संजीवनी व्याख्या, डॉ. किशनाराम बिश्नोई
6. गुरु जम्भेश्वर विविध आयाम, डॉ. किशनाराम बिश्नोई
7. जाम्भा पुराण, (संपादक) स्वामी कृष्णानन्द आचार्य
8. पर्यावरण संरक्षण और खेजड़ली बलिदान, डॉ. बनवारी लाल सहू
9. गुरु जम्भेश्वर जीवन और साधना, डॉ. किशनाराम बिश्नोई
10. जम्भवाणी में लोक चेतना, डॉ. पुष्पा बिश्नोई
11. धर्म और पर्यावरण (भाग 1-3), प्रो. किशनाराम बिश्नोई, प्रो. नरसी राम बिश्नोई

पाठ्यक्रम प्रतिफल (Course Outcomes)

- CO1: गुरु जम्भेश्वर जी के जीवन, दर्शन एवं सिद्धांतों की विश्लेषणात्मक समझ।
- CO2: बिश्नोई धर्म एवं जाम्भाणी साहित्य के विकास का मूल्यांकन।
- CO3: गुरु जम्भेश्वर जी के उन्नतीस धर्म-नियमों की व्याख्या एवं व्यावहारिक उपयोगिता का अध्ययन।
- CO4: पर्यावरण संरक्षण में गुरु जम्भेश्वर जी की भूमिका का समकालीन परिप्रेक्ष्य में मूल्यांकन।
- CO5: करुणा, जीवदया एवं पशुवध निषेध की शिक्षाओं की सामाजिक एवं नैतिक प्रासंगिकता का विवेचन।

Chairperson,
GJMI Religious Studies,
Guru Jambheshwar University of
Science & Technology, Hisar